UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Sosiaalinen vuorovaikutus autismikirjon häiriössä - keskusteluntutkimuksen näkökulma

Stevanovic, Melisa; Koskinen, Emmi

2018
Laaketieteellinen Aikakauskirja Duodecim
http://hdl.handle.net/10138/264096
Stevanovic, M & Koskinen, E 2018, 'Sosiaalinen vuorovaikutus autismikirjon häiriössä - keskusteluntutkimuksen näkökulma', Duodecim, Vuosikerta. 134, Nro 21, Sivut 2120-2126. < https://www.duodecimlehti.fi/api/pdf/duo14588 >

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

Melisa Stevanovic ja Emmi Koskinen

Sosiaalinen vuorovaikutus autismikirjon häiriössä – keskusteluntutkimuksen näkökulma

Autismikirjon henkilöiden mielen teorian ja kehollisen resonanssin puutteet johtavat moniin konkreettisiin, vuorovaikutuksen mikrotason ongelmiin. Nämä koskevat kehollista toimintaa, kontekstin huomioimista ja vuorovaikutuksen affektiivisuutta. Kuitenkin vasta viime vuosina on alettu ymmärtää paremmin arkisen vuorovaikutuksen systematiikkaa, ja näin ollen autismikirjon henkilöille ominaisen vuorovaikutustoiminnan yksityiskohtaiset seuraamukset ovat vielä pitkälti selvittämättä. Toisaalta viimeaikainen vuorovaikutustutkimus on havainnollistanut myös autismikirjon henkilöiden erityisiä kompetensseja ja tapoja kommunikoida toisten kanssa, mikä kyseenalaistaa joitakin totunnaisia käsityksiä autismikirjon henkilöiden vuorovaikutuksellisista haasteista. Syvempi ymmärrys autismikirjon häiriöön liittyvästä vuorovaikutustoiminnasta voi tarjota eväitä häiriön diagnostisten kriteereiden tarkentamiseen ja näille henkilöille suunnatun vuorovaikutustaitojen koulutuksen kehittämiseen sekä auttaa suhtautumaan kriittisesti yksinkertaistaviin arkikäsityksiin siitä, mitä hyvä vuorovaikutus on.

Autismikirjon häiriö on neurobiologinen kehityshäiriö, jonka tärkeimmät diagnostiset kriteerit ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeudet sekä kaavamainen ja toistava käyttäytyminen (1). Suomessa käytössä olevan maailman terveysjärjestön kansainvälisen tautiluokituksen pian ilmestyvässä uudessa versiossa (ICD-11) mukaillaan yhdysvaltalaista psykiatrista tautiluokitusta, jossa autismi, Aspergerin oireyhtymä ja disintegratiivinen kehityshäiriö yhdistetään samaan autismikirjon häiriön luokkaan (2).

Autismikirjon häiriön perimmäisestä syystä on esitetty lukuisia teorioita, kuten niin sanottu sentraalinen koherenssiteoria, eksekutiivinen teoria tai empathizing-systemizing-teoria. Yksi keskeisimpiä autismikirjon häiriön sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmia selittävä malli on jo pitkään ollut näkemys autismista ”mielen teorian” häiriönä, jolloin ongelmien ytimessä on autismikirjon henkilöiden puutteellinen kyky tunnistaa toisten ihmisten mielentiloja (3). Mielen teorian kehittymistä mitataan niin sanotuissa väärän uskomuksen testeissä, joissa autismikirjon henkilöt suoriutuvat yleensä neurotyypillisiä koehenkilöitä heikommin (3–5). Toisaalta osa autismikirjon henkilöistä kykenee selvittämään jopa kaikkein vaativimpia mielen teorian tehtäviä, mikä haastaa mielen teorian ongelmia painottavaa autismin selitysmallia (6). Lisäksi joitain autismikirjon häiriön piirteitä voidaan havaita lapsissa jo ennen heidän oletettua mielen teorian omaksumistaan (7). Fenomenologisen psykiatrian ja filosofian piirissä onkin alettu etsiä vielä muunlaisia autismin selityksiä (8), joissa keskiöön on nostettu autismille ominaiset puutteet kehollisessa resonanssissa eli intuitiivisessa ruumiillisessa eläytymisessä toiseen henkilöön (9,10). Näkemyksen tueksi on viitattu monenlaisiin sensomotorisiin poikkeavuuksiin, joita on havaittu jo alle vuoden ikäisillä, sittemmin autismidiagnoosin saaneilla lapsilla. Tämän näkemyksen mukaan kehollisen resonanssin puutteet siis edeltävät

 Artikkeli on avoin kaikille

esimerkiksi myöhemmin havaittavia mielen teorian ongelmia.

Olipa autismin perimmäinen selitys lähimpänä mitä edellä mainittua näkemystä tahansa, autismikirjon häiriöön kuuluu monia konkreettisia, vuorovaikutuksen mikrotasolla näkyviä ongelmia. Vuorovaikutustutkimus on toisaalta kuitenkin myös havainnollistanut autismikirjon henkilöiden erityisiä tapoja kommunikoida toisten kanssa, mikä kyseenalaistaa joitakin totunnaisia käsityksiä autismikirjon henkilöiden vuorovaikutuksellista haasteista.

Autismikirjon häiriö ja vuorovaikutus: haastenäkökulma

Autismikirjon häiriöön liittyvät vuorovaikutukselliset haasteet limittyvät ja kietoutuvat toisiinsa monin eri tavoin. Seuraavassa luokittelemme ne karkeasti ottaen kolmeen ryhmään, joista ensimmäinen koskee kehollista toimintaa, toinen kontekstin huomioimista ja kolmas vuorovaikutuksen affektiivisuutta. Näistä ensimmäinen liittyy erityisesti autismikirjon henkilöiden kehollisen resonanssin puutteisiin, toinen mielen teorian ongelmiin ja kolmas molempiin.

Kehollinen toiminta. Autismikirjon häiriöiden diagnostisiin kriteereihin kuuluvat poikkeavuudet kehollisen vuorovaikutustoiminnan alueella (1). Katsekontaktin välttäminen on ensimmäisiä autismikirjon häiriön tunnusmerkkejä, ja ongelmia ilmenee usein myös katseen seuraamisessa, mikä ennakoi vaikeuksia suunnata huomio jaettuun kohteeseen vuorovaikutuskumppanin kanssa (11). Suoran katsekontaktin on todettu aktivoivan autonomista hermostoa enemmän autismikirjon henkilöillä kuin neurotyypillisillä verrokeilla, mikä on tulkittu merkiksi suoran katsekontaktin aiheuttamasta sosiaalisesta ahdistuksesta autismikirjon henkilöille (12,13). Autismikirjon henkilöiden vuorovaikutuksellisten kohtaamisten sujuvuutta vaikeuttavat myös esimerkiksi heidän puutteellinen kykynsä tulkita intuitiivisesti monien ihmisten samanaikaisia kehonliikkeitä (14). Lisäksi autismikirjon henkilöillä on havaittu ongelmia kehojen välisen etäisyyden säätelyssä, mikä näkyy esimerkiksi taipumuksena pitäytyä epätyypillisen kaukana vuorovaikutuskumppanista (15).

TIETOLAATIKKO. Keskeisimpien käsitteiden määritelmät.

Keskustelunanalyyttinen vuorovaikutustutkimus. Laadullinen analyysimenetelmä, jolla tutkitaan autenttisia vuorovaikutustilanteita, joissa ihmiset hyödyntävät puheen lisäksi katsetta, ilmeitä, kehoa ja ympäristöä. Menetelmä tarjoaa myös keinoja tutkia tilanteita, joissa vuorovaikutus kohtaa erilaisia haasteita. (26)

Mielen teoria. Kyky lukea toisen ihmisen erilaisia mielensisältöjä, kuten uskomuksia, haluja, tunteita ja toiveita. Kehityspsykologinen tutkimus on viitannut siihen, että mielen teoria opitaan vaiheittain alkaen varhaislapsuudesta varhaisnuoruuteen. (3,4,5)

Väärän uskomuksen testi. Lapselle kerrotaan tarina, jossa jokin esine siirretään tarinan päähenkilön näkemättä toiseen paikkaan. Kun lapselta kysytään, mistä päähenkilö alkaa etsiä esinettä, suunnilleen neljän vuoden iästä lähtien lapset vastaavat "oikein" eli päähenkilö etsii esinettä sen alkuperäisestä sijainnista, koska hän ei tiedä esineen siirrosta. (3,4,5)

Kehollinen resonanssi. Intuitiivinen ruumiillinen eläytyminen toiseen henkilöön. Resonanssi voi tapahtua autonomisen hermoston tasolla (kuten tihentyneenä sydämensykkeenä), yksilöllisellä tasolla (kuten ruumiin asentoina, lihasten aktivaationa) tai interpersoonallisella tasolla (kuten tahattomana toisen ihmisen kehonliikkeiden peilaamisena). (43)

Peilisolujärjestelmä. Peilisolut ovat alun perin apinoilla kuvattuja hermosoluja, jotka aktivoituvat sekä silloin, kun toimintaa suoritetaan että silloin, kun sitä tarkkaillaan. Sama hermosolu, joka aktivoituu, kun apina tarttuu pähkinään, aktivoituu myös silloin, kun apina tarkkailee toista yksilöä tekemässä samaa. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että myös ihmisaivoissa on olemassa mekanismi tai peilisolujärjestelmä, joka kuvantaa sekä toiminnan havaitsemista että suorittamista. (20)

Neurotyypillinen. Autismikirjon henkilöiden itsensä käyttämä sekä muun muassa National Autistic Societyn (NAS) suosittelema termi henkilöstä, jolla ei ole neurologisia häiriöitä tai poikkeavuuksia.

Deklaratiivinen osoittaminen. Lapsi osoittaa sormellaan kohdetta jakaakseen innostavia havaintoja muiden ihmisten kanssa. Vastakohtana pidetään imperatiivista osoittamista, jossa osoittaminen on väline saada vuorovaikutuskumppani tekemään jotain. (27)

Affiliaatio. Keskusteluntutkimuksessa käytetty termi, jolla viitataan empaattiseen samanmielisyyteen ja vuorovaikutuskumppanin kokemuksen myötäelämiseen. Vastaustoiminto on affiliatiivinen silloin, kun puhuja toiminnallaan osoittaa jakavansa affektiivisen asennoitumisen puheena olevaa asiaa kohtaan. (26)

Arkisen kehollisen toiminnan systematiikkaa – sitä, mitä tehtäviä erilaiset keholliset resurssit toimittavat vuorovaikutuksen eri vaiheissa – on kuitenkin alettu varsinaisesti ymmärtää vasta viime vuosina. Tämä ymmärrys on tehnyt mahdolliseksi selvittää tarkemmin autismikir-

iStock

jon henkilöille ominaisen kehollisen vuorovaikutustoiminnan yksityiskohtaisia piirteitä. Esimerkiksi Wiklund (16) havaitsi, ettei autismikirjon henkilöiden katsekäyttäytyminen heidän omien puheenvuorojensa alussa juuri poikennut neurotyypillisten käyttäytymisestä – näinä hetkinä on tyypillistä välttää katsekontaktia. Sen sijaan puheenvuorojen myöhemmässä vaiheessa, kun neurotyypilliset henkilöt alkavat siirtää katsettaan vuorovaikutuskumppaniinsa tulevaa puhujavaihdosta ennakoiden, autismikirjon henkilöt katsovat usein edelleen muualle. Tällöin heidän katsekäyttäytymisensä poikkeavuus tulee näkyväksi, mikä voi vaikuttaa vuorovaikutuksen kulkuun.

Vuorovaikutukseen liittyy tavallisesti myös ilmeiden, eleiden ja kehonliikkeiden tahatonta peilaamista, jolla on merkittäviä sosiaalisia seuraamuksia: matkittu usein pitää häntä matkineista henkilöistä enemmän kuin muista ihmisistä (17). Tutkimus on kuitenkin johdonmukaisesti osoittanut, etteivät autismikirjon henkilöt imitoi toisten ihmisten käyttäytymistä samassa määrin kuin muut (18), mitä on selitetty eroilla aivojen peilisolujärjestelmässä (19,20). Toisaalta esimerkiksi kehon huojunnan synkronisoitumista koskeva viimeaikainen tutkimus on osoittanut, että vuorovaikutuskumppanin keholliseen toimintaan mukautumista tapahtuu eriävässä määrin vuorovaikutuksen eri vaiheissa: esimerkiksi yhteisen päätöksenteon hetkellä mukautuminen on voimakasta (21). Autismikirjon henkilöiden vähäisempi toisten ihmisten peilaaminen voi näin ollen saada aikaan erityisiä vuorovaikutusseurauksia, kuten vaikeuksia saavuttaa yhteisiä päätöksiä. Näiden seurausten selvittäminen on tulevan vuorovaikutustutkimuksen tehtävä.

Kontekstin huomioiminen. Autismiin liittyy vaikeuksia havaita vuorovaikutuksen kannalta relevantteja kontekstin piirteitä (1). Kontekstitietoa tarvitaan vuorovaikutuskumppanin toiminnan tulkitsemisessa, oman toiminnan tunnistettavaksi tekemisessä sekä laajemmin sen arvioimisessa, mistä asioista on milloinkin asianmukaista puhua. Kaikki tämä edellyttää ymmärrystä osallistujista, heidän suhde- ja henkilöhistoriastaan, vuorovaikutustilanteesta sekä siitä, millaisista aiheista ihmiset ovat ylipäätään kiinnostuneita. Autismikirjon henkilöiden ongelmat vuorovaikutuksen kontekstitiedon hyödyntämisessä johtavat siihen, ettei heidän puheensa aina tunnu asiayhteyteen sopivalta. Nämä ongelmat tulevat erityisen selvästi ilmi tilanteissa, joissa autismikirjon henkilö on vuorovaikutuksessa itse aloitteellinen, sen sijaan että vain reagoisi muiden sanomisiin (22). Vuorovaikutuksen osallistujat yleisesti suuntautuvat normiin, jonka mukaan vuorovaikutustoiminnan kokonaisuus on tärkeämpää kuin sen pienet yksityiskohdat. Autismikirjon henkilöiden on kuitenkin esitetty toimivan päinvastoin – siten, että yksityiskohdat saavat päähuomion (23). Käsitys saa empiiristä tukea silmänliiketutkimuksista, joissa autististen lasten on havaittu kiinnostuvan yksityiskohdista neurotyypillisistä poikkeavalla tavalla (24). Ilmiö näkyy myös autismikirjon henkilöiden vaikeuksina tulkita ei-kirjaimellisia lausumia, sarkasmia ja ironiaa (25). Koska vuorovaikutuksen normeista poikkeamista – esimerkiksi paikalliseen, kirjaimelliseen tulkintaan pitäytymistä – pidetään yleisesti uhkana vuorovaikutuksen perustana olevalle luottamukselle, tällaisiin rikkomuksiin suhtaudutaan usein yllättävän vakavina, jopa moraalisesti tuomittavina asioina (23,26).

Vuorovaikutuksen kontekstin huomioimisella ja huomiotta jättämisellä on suorempiakin sosiaalisia seuraamuksia. Osallistujien jakaman kontekstitiedon on sanottu olevan täydentä-

vässä suhteessa vuorovaikutustoimintaan: mitä enemmän kommunikoijan ja vastaanottajan välillä on jaettua, sitä vähemmän asioita tarvitsee ilmaista (27). Näin ollen sillä, ettei kaikkea tarvitse sanoa ääneen, on suuri merkitys ihmisten välisten sosiaalisten suhteiden läheisyyden mittarina (28). Koska autismikirjon henkilöillä on ongelmia tulkita vuorovaikutuskumppaniensa sanatonta viestintää ja hyödyntää jaettua kontekstitietoa, on ymmärrettävää, että läheisten ihmissuhteiden rakentaminen ja ylläpitäminen on autismikirjon henkilöille myös usein vaikeaa (1).

Vuorovaikutuksen affektiivisuus. Autismikirjon häiriöiden diagnostisiin kriteereihin kuuluvat myös puutteet sosioemotionaalisessa vastavuoroisuudessa, jotka saattavat ilmetä esimerkiksi vähäisenä tunteiden, kokemusten ja kiinnostuksenkohteiden jakamisena (1). Jakaminen on vuorovaikutuksen yksi keskeinen perusmotiivi (27), mutta sitä ei yleensä tuoda vuorovaikutuksessa esiin suoraan, vaan jakamisen tarkoitusperän ilmaisemisessa käytetään erityisiä katsekontaktin, affektiivisten ilmausten ja eleiden muotoja. Esimerkiksi ”deklaratiivisessa osoittamisessa”, jota ilmenee neurotyypillisillä lapsilla jo alle vuoden ikäisenä, on kyse nimenomaan lapsen halusta jakaa innostavia havaintojaan ja kiinnostuksen kohteitaan muiden ihmisten kanssa (27). Myös niin sanotut ”jakavat” katseet (29) voidaan erottaa muunlaisista katseista, ja hymy ja nauru usein valjastetaan nimenomaan tunteiden jakamisen palvelukseen. Jakamisen tunnistamista helpottaa myös huomion kiinnittäminen toiminnan tulkinnan kannalta relevantteihin kontekstin piirteisiin. Jakamisen kommunikatiivisen motiivin tunnistaminen on tärkeää, jotta vuorovaikutuskumppanit osaavat reagoida jakamiseen asianmukaisesti. Koska autismikirjon henkilöillä on vaikeuksia sekä kehollisen toiminnan tunnistamisessa että vuorovaikutuksen kontekstin huomioimisessa, ei liene yllättävää, etteivät he aina tunnista sellaisia hetkiä, jolloin heiltä odotetaan affektiivista yhtymistä vuorovaikutuskumppanin tunnekokemukseen, kuten empatian osoittamista surun hetkellä (25,30).

Tarinankerronta on yksi tärkeimpiä ihmisten tunteiden ja kokemusten jakamisen keinoja. Arkiset tarinat usein välittävät tarinankertojan iloa, surua, huvittuneisuutta, ja ärtymystä kutsuen muita myötäelämään näitä tunteita. Autismikirjon henkilöiden kyky kertoa yhtenäisiä tarinoita omasta elämästään on kuitenkin rajoittunutta: yksityiskohtiin keskittyminen, kausaalisten linkkien puuttuminen sekä vähäinen tarinan tapahtumien arviointi sotkevat autismikirjon henkilöiden koherenttia tarinankerrontaa ja vaikeuttavat sen ymmärtämistä (31). Keskustelunanalyysin piirissä tarinankerrontaa on tutkittu paljon niin sanotun affiliaation näkökulmasta, jolla tarkoitetaan tarinan vastaanottajan osoittamaa empaattista samanmielisyyttä. Autismikirjon henkilöt eivät useinkaan onnistu osoittamaan affiliaatiota odotuksenmukaisella tavalla – mahdollisesti juuri siksi, etteivät he havaitse kerronnan affektiivista puolta (30). Affiliaation ohittavat vastaanottovuorot voivat johtaa siihen, että vuorovaikutuskumppani pidättäytyy jatkossa vastaavanlaisesta kerronnasta, millä voi olla pidemmällä tähtäimellä suuri vaikutus osallistujien välisen suhteen rakentumiseen (29).

Autismikirjon häiriö ja vuorovaikutus: kompetenssinäkökulma

Kriittinen autismitutkimus on viime vuosina kyseenalaistanut vakiintuneena pidettyä tietoa autismista (32) ja esimerkiksi empathizing-systemizing-teoriassa autismikirjon häiriöön liittyvää käyttäytymistä on selitetty autismikirjon henkilöiden ainutlaatuisesta kognitiivisesta prosessointitavasta käsin, jolloin myös heidän erityiset kompetenssinsa nousevat keskiöön (33). Keskustelunanalyyttisessa vuorovaikutustutkimuksessa korostuu toiminnan rakentuminen yhdessä muiden kanssa, jolloin autismikirjon henkilöiden epätyypillisenä tai ongelmallisenakin pidettävä toiminta voi näyttäytyä mielekkäänä. Luonnollisen vuorovaikutusaineiston analyysi on lisäksi osoittanut, että autismikirjon henkilöiden vuorovaikutuskompetenssit tulevat tosielämän vuorovaikutustilanteissa paremmin esille kuin kokeellisissa tilanteissa (34).

Esimerkkinä kompetenssinäkökulmasta ovat tutkimukset ekolaliasta eli kaikupuheesta, jota on usein pidetty epäkommunikatiivisena ja

iStock

Ydinasiat

- Autismikirjon henkilöiden mielen teorian ja kehollisen resonanssin puutteet johtavat moniin vuorovaikutuksen ongelmiin.
- Autismikirjon häiriöön liittyvät vuorovaikutuksen vaikeudet koskevat kehollista toimintaa, kontekstin huomioimista ja vuorovaikutuksen affektiivisuutta.
- Viimeaikainen vuorovaikutustutkimus on havainnollistanut myös autismikirjon henkilöiden erityisiä kompetensseja ja tapoja kommunikoida toisten kanssa.
- Ymmärrys autismikirjon häiriön vuorovaikutustoiminnasta voi tarjota eväitä diagnostisten kriteereiden tarkentamiseen ja vuorovaikutustaitojen koulutuksen kehittämiseen sekä auttaa suhtautumaan kriittisesti käsityksiin siitä, mitä hyvä vuorovaikutus on.

automaattisena poikkeavuutena (35). Keskustelunanalyyttiset tutkimukset ovat kuitenkin todenneet autismiin liittyvän ekolalian olevan tärkeä vuorovaikutuksen resurssi, jota autismikirjon lapset voivat hyödyntää esimerkiksi äidin responssin hakemiseen (36) tai hänen käskyjensä välttämiseen (35). Samoin joillekin autistisille lapsille tyypillinen, merkityksettömältä vaikuttava naputtelu on osoittautunut tietyissä tilanteissa lapsen vastausta ennakoivaksi, vuorovaikutuksellisesti merkitykselliseksi toiminnaksi (37).

Tietyt vuorovaikutustilanteet tai keskustelukumppanin toiminta voivat myös olla keskeisessä osassa tuottamassa autismikirjon henkilön poikkeaviksi kuvattuja toimintoja. Esimerkiksi autistisen lapsen vähäinen reagointi vuorovaikutuskumppaninsa puheenvuoroihin saattaa liittyä meneillä olevaan toimintaan (lapsen leikkiminen), jolloin lapsen normeja rikkova, joustamaton käytös on tulkittavissa strategiaksi saada vuorovaikutustilanne takaisin hallintaan (38). Autismikirjon lasten on havaittu hyödyntävän taitavasti erilaisia multimodaalisia resursseja ilmaistakseen vuorovaikutuksessa esiintyviä ongelmia (39). Lasten vuorovaikutuskumppanit taas tekivät usein fasilitoivaa työtä tulkitakseen lapsen yrityksiä osoittaa vuorovaikutuksen ongelmia. Välillä tällaiset hyvää tarkoittavat toiminnot, kuten kysymyksen toistaminen tai vahvistuksen hakeminen, johtivat kuitenkin lisäongelmiin ja hämmennykseen. Vuorovaikutuksen ongelmat eivät näin ollen ole pelkästään yksilöiden puutteista aiheutuvia vuorovaikutuksellisia haasteita, vaan ne rakentuvat siitä, kun osallistujat suuntautuvat vuorovaikutukseen eri tavoin, erilaisia käytänteitä ja resursseja hyödyntäen.

Lopuksi

Edellä käsittelimme kahta tutkimusnäkökulmaa vuorovaikutukseen autismikirjon häiriössä, joissa painottuvat joko autismikirjon henkilöiden vuorovaikutuksen haasteet tai kompetenssit. Molemmissa näkökulmissa korostuu yhtä lailla tarve selvittää autismikirjon henkilöille ominaisia vuorovaikutustoiminnan piirteitä yksityiskohtaisesti – luonnollisten vuorovaikutustilanteiden kontekstissa. Ottaen huomioon viime vuosina radikaalisti lisääntyneen tiedon siitä, mikä kaikki on tyypillistä neurotyypillisten aikuisten vuorovaikutukselle, tällaiseen selvitystyöhön on paremmat mahdollisuudet kuin koskaan ennen.

Syvempi ymmärrys vuorovaikutuksesta autismikirjon häiriössä voi tarjota eväitä ammatillisten käytänteiden kehittämiseen ainakin kahdella eri alueella. Yhtäältä vuorovaikutustilanteen moniulotteisuuden ja yhteisen toiminnan merkityksen huomioon ottaminen kompetenssien arvioimisessa voi auttaa tarkentamaan autismikirjon häiriön diagnostisia kriteereitä. Suurin osa nykyisistä lähestymistavoista autismikirjon henkilöiden kielellisten ja kommunikatiivisten kykyjen arvioimiseen perustuu ajatukseen kommunikaatiotaidoista ihmisten suhteellisen staattisina kykyinä ja ominaisuuksina (40). Keskustelunanalyyttiseen tutkimukseen pohjautuvat, toiminnan sosiaalista kontekstia ja osallistujien yhteistyötä korostavat lähestymistavat voivat tarjota vaihtoehtoisia näkökulmia autististen puhujien toiminnan kuvaamiseen (41).

Toisaalta ymmärrys vuorovaikutuksesta tarjoaa keinoja kehittää autismikirjon henkilöille suunnattua sosiaalisten taitojen koulutusta. Myönteisiä kokemuksia on saatu esimerkiksi keskustelunanalyyttisen tarkastelutavan pedagogisesta hyödyntämisestä, jolloin autistiset lapset ja heidän läheisensä on ohjattu erittelemään keskinäistä vuorovaikutuksellista toimintaansa (42). Sosiaalisen kognition tasolla operoivien terapeuttisten lähestymistapojen ohella on myös suuntauksia, joissa autismikirjon häiriö käsitteellistetään ennen kaikkea yksilöiden välisen luontaisen kehollisen resonanssin puuttumisena (9,10). Tästä näkökulmasta erilaiset liike- ja tanssiterapiat näyttäytyvät erityisen hyödyllisinä – etenkin, koska lapsi voidaan ottaa tällaisten interventioiden piiriin jo autismikirjon häiriön ensioireiden ilmaannuttua (43).

Vuorovaikutustaitojen oppimisen on yleisesti ottaen osoitettu vaikuttavan positiivisesti autismikirjon henkilöiden mielialaan (44), mutta vähemmän tietoa on siitä, mistä tämä tarkalleen ottaen johtuu. Samalla kun vuorovaikutukseen liittyy aina osallistujien kokemus yhteisestä toiminnasta, on mahdollista, että samat vuorovaikutuksen piirteet aiheuttavat eri ihmisissä erilaisia kokemuksia. Tällöin on mielekästä kysyä, millaiset vuorovaikutuksen piirteet ovat yhteydessä nimenomaan autismikirjon henkilöiden myönteisiin tai kielteisiin vuorovaikutuskokemuksiin. Omassa viimeaikaisessa tutkimuksessamme (45) olemmekin havainneet merkittäviä eroja neurotyypillisten ja Asperger-miesten tavassa kokea tiettyjä vuorovaikutuksen piirteitä. Siinä missä vuorovaikutuskumppanin affektiivisten ilmausten hetki hetkeltä tapahtuva peilaaminen oli neurotyypillisten vuorovaikutuksessa yhteydessä vähäisempään ahdistuneisuuteen, suurempaan onnellisuuteen ja positiivisempaan perustunnetilaan, Asperger-keskusteluissa vaikutus oli päinvastainen. Tällaisten ja vastaavien havaintojen tekeminen ja tarkentaminen on keskeinen tulevan vuorovaikutustutkimuksen haaste.

Lisääntynyt ymmärrys vuorovaikutuksen yksityiskohtaisten käytänteiden merkityksestä osallistujien toiminnan ja heidän välisensä suhteen rakentumiselle ei ainoastaan auta autismikirjon häiriöön liittyvien vuorovaikutuspiirteiden erityisyyden kuvaamisessa, vaan se voi myös auttaa suhtautumaan terveen kriittisesti yksinkertaistaviin normatiivisiin arkikäsityksiin siitä, mitä hyvä vuorovaikutus on. Suoraviivaiset neuvot esimerkiksi silmiin katsomisen, hymyilemisen tai kysymysten esittämisen tärkeydestä voivat pahimmillaan johtaa vuorovaikutuksessa ojasta allikkoon, sillä keskustelunanalyyttinen tutkimus on todistanut, että käytänteiden merkitys riippuu kuitenkin niiden tarkasta ajoituksesta suhteessa osallistujien toimintaan. Toisaalta autismikirjon henkilöiden mahdollisesti erityislaatuisen vuorovaikutuskokemuksen kunnioittaminen tarjoaa lisäsyyn suhtautua varauksellisesti vuorovaikutusta koskeviin ohjeistuksiin, varsinkin jos vuorovaikutuksessa tyypillisesti onnellisuutta lisäävät käytänteet voivatkin Asperger-henkilöillä johtaa päinvastaisiin tunteisiin. Myönteinen vuorovaikutuskokemus lienee kuitenkin inhimillisesti katsottuna arvokkaampi asia kuin vuorovaikutuksen normien mukainen läpi suorittaminen. ■

MELISA STEVANOVIC, dosentti, VTT, yliopistonlehtori
EMMI KOSKINEN, VTM, tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

SIDONNAISUUDET
Kirjoittajilla ei ole sidonnaisuuksia

SUMMARY
Social interaction in autism spectrum disorder: a conversation analytic perspective
The theory of autistic deficits in mind and embodied resonance leads to various interactional problems, which are manifested in embodied action, context sensitivity and affectivity. However, since it is only recently that the systematics of everyday interaction has become better elucidated, the precise interactional consequences of autistic interactional deviances still remain to be unraveled. Then again, recent social interaction research has also shed light on specific competencies in how individuals with autism communicate with others, which calls into question some traditional conceptualizations of autism. A deeper understanding of the interactional practices of individuals is important for various practical and humane reasons.

KIRJALLISUUTTA

1. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 5. painos. Arlington: American Psychiatric Publishing 2013.
2. ICD-11 update newsletter 2017 [verkkosivu]. World Health Organization 2018. www.who.int/classifications/icd/revision/en/.
3. Baron-Cohen S, Leslie AM, Frith U. Does the autistic child have a theory of mind? Cognition 1985;21:37–46.
4. Baron-Cohen S. Theory of mind in normal development and autism. Prisme 2001; 34:174–83.
5. Frith U, Frith CD. Development and neurophysiology of mentalizing. Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci 2003;358:459–73.
6. Reed T, Paterson C. A comparative study of autistic subjects' performance at two levels of visual and cognitive perspective taking. J Autism Dev Disord 1990;29:555–68.
7. Zahavi D, Parnas J. Conceptual problems in infantile autism research: why cognitive science needs phenomenology. J Conscious Studies 2003;10:53–71.
8. Gallagher S. Understanding interpersonal problems in autism: interaction theory as an alternative to theory of mind. Philos Psychiatr Psychol 2004;11:199–217.
9. De Jaegher H. Embodiment and sense-making in autism. Front Integr Neurosci 2013;7:1–14.
10. Fuchs T. Pathologies of intersubjectivity in autism and schizophrenia. J Conscious Studies 2015;22:191–214.
11. Leekam S, Hunnisett E, Moore C. Targets and cues: gaze-following in children with autism. J Child Psychol Psychiatry 1998; 39:951–62.
12. Kylliäinen A, Hietanen JK. Skin conductance responses to another person's gaze in children with autism. J Autism Dev Disord 2006;36:517–25.
13. Kaartinen M, Puura K, Mäkelä T, ym. Autonomic arousal to direct gaze correlates with social impairments among children with ASD. J Autism Dev Disord 2012; 42:1917–27.
14. Kaiser MD, Shiffrar M. The visual perception of motion by observers with autism spectrum disorders: a review and synthesis. Psychon Bull Rev 2009;16:761–77.
15. Gessaroli E, Santelli E, di Pellegrino G, ym. Personal space regulation in childhood autism spectrum disorders. PLoS One 2013;8:e74959.
16. Wiklund M. Gaze behavior of pre-adolescent children afflicted with Asperger Syndrome. Commun Med 2012;9:173–86.
17. Chartrand TL, Bargh JA.The chameleon effect. J Pers Soc Psychol 1999;76:893–910.
18. McIntosh DN, Reichmann-Decker A, Winkielman P, ym. When the social mirror breaks: deficits in automatic, but not voluntary, mimicry of emotional facial expressions in autism. Developmental Sci 2006;9:295–302.
19. Hadjikhani N, Joseph RM, Snyder J, ym. Anatomical differences in the mirror neuron system and social cognition network in autism. Cerebral Cortex 2006;16:1276–82.
20. Gallese V, Goldman A. Mirror neurons and the simulation theory of mind-reading. Trends Cogn Ski 1998;2:493–501.
21. Stevanovic M, Himberg T, Niinisalo M, ym. Sequentiality, mutual visibility, and behavioral matching: Body sway and pitch register during joint decision-making. Res Language Soc Interact 2017; 50:33–53.
22. Paul R, Orlovski SM, Marcinko HC, ym. Conversational behaviors in youth with high-functioning ASD and Asperger syndrome. J Autism Dev Disord 2009;39, 115–25.
23. Maynard DW. Social actions, gestalt coherence, and designations of disability: lessons from and about autism. Soc Problems 2005;52:499–524.
24. Klin A, Jones W, Schultz R. The enactive mind, or from actions to cognition: Lessons from autism. Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci 2003;358:345–60.
25. Happé F. An advanced test of theory of mind: Understanding of story characters' thoughts and feelings by able autistic, mentally handicapped and normal children and adults. J Autism Dev Disord 1994;24:129–54.
26. Stevanovic M, Lindholm C, toim. Keskustelunanalyysi: kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. Tallinna: Vastapaino 2016.
27. Tomasello M. Origins of human communication. Cambridge, MA: MIT Press 2008.
28. Enfield, NJ. Social consequences of common ground. Kirjassa: Enfield NJ, Levinson SC, toim. Roots of human sociality. Oxford: Berg 2006, s. 399–430.
29. Hobson P, Hobson JA. Engaging, sharing, knowing: some lessons from research in autism. Kirjassa: Zlatev J, Racine TP, Sinha C, ym. toim. The shared mind: perspectives on intersubjectivity. Amsterdam: Benjamins 2008, s. 67–88.
30. Koskinen E. Mielen luenta keskustelussa. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2015.
31. Losh M, Capps L. Narrative ability in high-functioning children with autism or Asperger's Syndrome. J Autism Dev Disord 2003;33:239–51.
32. Davidson J, Orsini M, toim. Worlds of autism: across the spectrum of neurological difference. Minneapolis: University of Minnesota Press 2013.
33. Baron-Cohen S. Autism: the empathizing-systemizing (E-S) theory. Ann N Y Acad Sci 2009;1156:68–80.
34. Korkiakangas T, Rae J. The interactional use of eye-gaze in children with autism spectrum disorders. Interact Studies 2014; 15:233–59.
35. Sterponi L, Shankey J. Rethinking echolalia: repetition as interactional resource in the communication of a child with autism. J Child Language 2013;41:275–304.
36. Tarplee C, Barrow E. Delayed echoing as an interactional resource: a case study of a 3-year-old child on the autistic spectrum. Clin Linguist Phonetics 1999; 13:449–482.
37. Dickerson P, Stribling P, Rae J. Tapping into interaction. How children with autistic spectrum disorders design and place tapping in relation to activities in progress. Gesture 2007;7:271–303.
38. Muskett T, Perkins M, Clegg J, ym. Inflexibility as an interactional phenomenon: using conversation analysis to re-examine a symptom of autism. Clin Linguist Phonetics 2010;24:1–16.
39. Dindar K, Korkiakangas T, Laitila A, ym. Building mutual understanding: how children with autism spectrum disorder manage interactional trouble. J Interact Res Commun Dis 2016;7:49–77.
40. Muskett T, Body R, Perkins M. Uncovering the dynamic in static assessment interaction. Child Language Teach Ther 2012; 28:87–99.
41. Muskett T. Using conversation analysis to assess the language and communication of people on the Autism Spectrum: a case-based tutorial. Kirjassa: O'Reilly M, Lester J, Muskett T, toim. A practical guide to social interaction research in autism spectrum disorders. Lontoo: Palgrave Macmillan 2017, s. 117–40.
42. Rendle-Short J. Conversation analysis: a tool for analysing interactional difficulties faced by children with Asperger's Syndrome. Kirjassa: O'Reilly M, Lester J, Muskett T, toim. A practical guide to social interaction research in autism spectrum disorders. Lontoo: Palgrave Macmillan 2017, s. 297–323.
43. Koch SC, Mehl L, Sobanski E, ym. Fixing the mirrors: a feasibility study of the effects of dance movement therapy on young adults with autism spectrum disorder. Autism 2015;19:338–50.
44. Rumney HL, MacMahon K. Do social skills interventions positively influence mood in children and young people with autism? A systematic review. Mental Health Prev 2017;5:12–20.
45. Stevanovic M, Henttonen P, Koski S, ym. On the Asperger experience of interaction: interpersonal dynamics in dyadic conversations. J Autism 2017;4:2.